

Zhrnutie

Humanizujúca spravodlivosť

Zhrnutie: Humanizujúca spravodlivosť

Medzinárodná správa projektu Hlasy pre spravodlivosť: Komunikácie s obeťami trestných činov s postihnutím

Zhrnutie: Humanizujúca spravodlivosť

Systém spravodlivosti a jeho symboly môžu vyvolávať strach. Činnosť súdov súvisí nielen so spravodlivosťou, ale aj s mocou. Stretnutie s týmito symbolmi moci má nás vždy ovplyvniť. Môžeme premýšľať o tom, ako zmierniť tie účinky, ktoré by mohli byť negatívne, napríklad strach. A tým sa zameriame aj na spravodlivosť. V skutočnosti ide o humanizáciu samotného systému spravodlivosti a jeho prístupnosť všetkým. (Gábor Gombos, bývalý člen Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím a hlavný poradca projektu Hlasy pre spravodlivosť)

Hlasy pre spravodlivosť

Projekt Hlasy pre spravodlivosť sa zameriava na práva a skúsenosti ľudí s postihnutím, ktorí sú obeťami trestných činov, a ich prístup k spravodlivosti. Hlasy pre spravodlivosť je projekt spolufinancovaný z prostriedkov EÚ a je realizovaný 9 partnerskými organizáciami v siedmich krajinách: Bulharsko, Česko, Chorvátsko, Litva, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

Obete s postihnutím čelia v Európe ťažko prekonateľným prekážkam v prístupe k systémom trestnej spravodlivosti. V dôsledku toho im je odopretá možnosť vyrozprávať svoje príbehy a domáhať sa účinnej nápravy. Nedávny výskum ukázal, že ženy s postihnutím sú dva až päťkrát častejšie obeťami násillia¹. Agentúra Európskej únie pre základné práva zistila, že 19 % ľudí s postihnutím uviedlo, že boli fyzicky napadnutí, v porovnaní s 9 % celkovej populácie². Ľudia s psychosociálnym a mentálnym postihnutím zažívajú špecifické formy zlého zaobchádzania a zneužívania na základe svojho postihnutia, sú proti svojej vôli držaní v ústavoch a liečení bez svojho súhlasu³. Napriek tomu sa údaje a informácie bežne nezberajú a neanalyzujú a skúsenosti a hlasy obetí s postihnutím sa v Európskej únii nezohľadňujú. Preto obeť trestných činov potrebujú úplnú zmenu orientácie európskych rámcov, systémov, inštitúcií a kultúry v oblasti trestných oznámení, vyšetrovania a rozhodovania, ako aj v oblasti civilných konaní. Rozsah tohoto problému a potrebná zmena odôvodňujú naliehavosť správy s názvom Humanizujúca spravodlivosť, ktorá bola vypracovaná pre projekt Hlasy pre spravodlivosť.

Táto správa využíva prelomové Medzinárodné zásady a usmernenia OSN týkajúce sa prístupu osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti (Zásady OSN týkajúce sa prístupu k spravodlivosti)⁴ ako základ pre normatívne posúdenie silných a slabých stránok tých ustanovení

¹. 'Ensuring the Rights of Victims with Disabilities' (European Disability Forum, 7. júla 2020) <<https://www.edf-feph.org/newsroom-news-ensuring-rights-victims-disabilities/>> citované 29. apríla 2022.

². Agentúra Európskej únie pre základné práva, Fundamental Rights Survey, 2020, Violence and harassment <<https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>> citované 9. mája 2022.

³. Marcello Sacco, 2021. 'The Unconvicted Detention of Persons with Mental Impairments: The ECHR "Unsound" That Does Not Sound' s. 153 <<http://elea.unisa.it:8080/xmlui/handle/10556/5277>> citované 29. dubna 2022.

⁴. Osobitná spravodajkyňa OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím a prístupnosť, 'International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities' (Ženeva: Organizácia spojených národov, 2020). Správa sa zameriava na princípy, ktoré sú pre predmet

smernice EÚ o právach obetí,⁵ ktoré upravujú prístup k spravodlivosti. Na základe zistení zo siedmich národných výskumných správ poukazujeme na to, ako sa nedostatky smernice prejavujú vo vnútroštátnych právnych systémoch, politikách a postupoch. Zásady OSN týkajúce sa prístupu k spravodlivosti stanovujú jasné povinnosti a podrobne opisujú praktické kroky, ktoré môžu zabezpečiť prístup k spravodlivosti pre osoby s postihnutím. Kľúčové ustanovenia smernice EÚ o právach obetí síce pomáhajú zabezpečiť, aby sa oznamovanie, vyšetrovanie a trestné stíhanie zameriavalo na obeť, a uznávajú právo obetí na informácie a komunikáciu, ale všeobecný rámec smernice je potrebné posilniť špecifickými spôsobmi, ak má spĺňať medzinárodné záväzky týkajúce sa prístupu k spravodlivosti, a najmä záväzky vyplývajúce z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (UN CRPD).

Obete s postihnutím čelia v Európe významným prekážkam, ktoré im kladú nedokonalé systémy trestnej spravodlivosti. V rámci úsilia o vytvorenie prístupu k trestnej spravodlivosti, ktorý by bol viac zameraný na obeť, prebiehajú v Európskej únii dôležité rozhovory o vytvorení systému trestnej spravodlivosti založeného na zásadách ľudských práv a ľudskej dôstojnosti, ktorý by sa formoval na základe existujúcich povinností vyplývajúcich z európskeho práva a týkajúcich sa práva obetí na účinnú nápravu a vyšetrovanie. Do týchto rozhovorov a inovácií musia byť zapojení aj ľudia s postihnutím.

Prvé kroky k transformácii

1. Smernica o právach obetí by sa mala zmeniť a doplniť tak, aby výslovne zaručovala právo na spôsobilosť k právnym úkonom a procesnú spôsobilosť v trestnom konaní. Malo by sa zabezpečiť, aby obeť mali prístup ku všetkým štádiám konania a mohli sa na nich zúčastňovať, vrátane zohľadnenia podpory potrebnej na odstránenie prekážok a účinného prístupu k spravodlivosti. Smernica by mala výslovne zaručiť prístup k informáciám a komunikácii pre osoby s postihnutím spolu so zárukami primeraných a procesných úprav a zvýšenou dostupnosťou podporných služieb počas trestného konania.
2. Je potrebné prijať stratégiu EÚ pre obeť s postihnutím, ktorá by vyjadrovala víziu a rámec pre rovnaký prístup k spravodlivosti pre osoby s postihnutím, ktorý by sa dal presadzovať na vnútroštátnej úrovni.
3. V spolupráci s osobami s postihnutím by sa mali pre členské štáty vypracovať usmernenia, vzdelávacie kurzy a osnovy založené na Zásadách OSN týkajúcich sa prístupu k spravodlivosti.
4. Mali by sa aktívne rozvíjať a podporovať inovatívne postupy jednotlivcov, ktorí tvoria podporujú obeť s postihnutím v prístupe k ich právam zúčastňovať sa na riešení následkov trestnej činnosti.

výskumu najdôležitejšie. Toto sú princípy 1,2,3,4,6,8, a 10 (Záverečná správa sa zaoberá aj časťou princípu 9). <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf> citované 11. mája 2022.

⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>> citované 11. mája 2022.

5. Všetky členské štáty musia smernicu o právach obetí plne transponovať a vykonávať v súlade s jej duchom a je dôležité, aby Európska komisia vykonávala svoje právomoci v oblasti dohľadu, monitorovania a iniciovania konaní o porušení povinností. To si vyžaduje vytvorenie rámca na zber údajov, aby bolo možné pochopiť skúsenosti obetí s trestnou činnosťou, nedostatky v prístupe k spravodlivosti a určiť priority opatrení.

Kľúčové zistenia

‘Biele miesto’

Hoci je prístup k spravodlivosti základom pre uplatňovanie a napĺňanie všetkých ľudských práv, osoby s postihnutím čelia mnohým prekážkam, ktoré im bránia v prístupe k spravodlivosti na rovnakom základe ako ostatným. Medzi tieto prekážky patria obmedzenia spôsobilosti k právnym úkonom, nedostatočný fyzický prístup k inštitúciám trestnej spravodlivosti, ako sú súdy a policajné stanice, nedostatok prístupnej dopravy do týchto inštitúcií a späť, prekážky v prístupe k právnej pomoci a zastupovaniu, nedostatok informácií v prístupných formátoch, paternalistické alebo negatívne postoje, ktoré spochybňujú schopnosť osôb s postihnutím zúčastňovať sa na všetkých fázach výkonu spravodlivosti, a nedostatočná odborná príprava odborníkov pracujúcich v systéme spravodlivosti. V systéme spravodlivosti sa ľudia s postihnutím často považujú za nehodných riadnej procesnej ochrany, ktorá sa poskytuje všetkým ostatným občanom, neschopných mať z tejto procesnej ochrany úžitok alebo sa dokonca domnieva, že im táto procesná ochrana pravdepodobne spôsobí ujmu. (Medzinárodné zásady a usmernenia OSN týkajúce sa prístupu osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti, 2020, s. 6)

Absenciu ľudí s postihnutím, ktorí by uplatňovali svoje práva na účasť ako obeť a svedkovia, opisuje konzorcium projektu Hlasy pre spravodlivosť ako tzv. ‘biele miesto’. V praxi sa toto biele miesto prejavilo v tom, že realizátorom národných výskumov sa iba ťažko darilo získať prístup k ľuďom s postihnutím, ktoré ako obeť trestných činov prišli do kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti, a s identifikáciou právnych profesionálov, ktorí majú skúsenosti s obeťami s postihnutím v rámci svojej práce. Príčiny tohto stavu zahŕňajú fyzické, postojové, inštitucionálne, kultúrne a právne prekážky, ktoré zbavujú ľudí s postihnutím skutočnej možnosti byť vypočutý, a systematické porušovanie procesných práv, ako aj práva na spôsobilosť k právnym úkonom a procesnú spôsobilosť a práva svedčiť. Nedostatok údajov o výskyte a vplyve trestných činov páchaných na osobách s postihnutím spolu s nedostatkom informácií o postupoch systému trestnej spravodlivosti vrátane podávania trestného oznámenia, vyšetrovania, trestného stíhania a súdnych konaní prispieva k ich neviditeľnosti a je jasným znakom toho, že členské štáty si neplnia svoje povinnosti v oblasti základných práv. Systematické zlyhávanie ochrany týchto práv vytvára pocit beztrestnosti páchatel'ov, ktorí sa potom zameriavajú na obeť, o ktorých vedia, že im nikto neuverí, neochráni ich a nebude ich brať vážne.

Nižšie uvádzame naše zistenia a analýzu na základe Zásad a usmernení OSN týkajúcich sa prístupu osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti s dôrazom na základné aspekty, ktoré sú potrebné na zabezpečenie praktickej účasti, najmä informovanosti a účinnej komunikácie.

Zásada 1 'všetky osoby s postihnutím majú spôsobilosť na právne úkony, a preto by im nemal byť odopretý prístup k spravodlivosti na základe postihnutia.'

Zaujalo ma, že počas celého prípravného konania nebola obeť vôbec vypočutá, ani ako svedok, ani nebola informovaná o svojich právach... Informácie o [jej] právach jej boli poskytnuté štandardným spôsobom prostredníctvom oznámenia zaslaného jej opatrovníkovi, ktorý bol osobou bez akéhokoľvek citového alebo iného vzťahu k danému pacientovi. Opatrovník bol zamestnancom domova sociálnej starostlivosti, v ktorom obeť predtým bývala, a tak ho to [vôbec] nezaujímalo... formálne bolo odškrtnuté, že niekto bol informovaný, hoci bolo dostatočne preukázané, že táto osoba nebola v kontakte s obetou. (Rozhovor so sudcom okresného súdu. Genova a Krasteva, Bulharsko, 2022, s. 29)

Štáty musia zabezpečiť, aby sa spôsobilosť k právnym úkonom a procesnú spôsobilosť osôb s postihnutím uznávali bez diskriminácie na všetkých úrovniach systému trestnej spravodlivosti. Zistili sme, že ustanovenia smernice a následné usmernenia Európskej komisie dostatočne nezohľadňujú porušenie práva na spôsobilosť na právne úkony a procesnú spôsobilosť a práva na svedectvo. V skutočnosti právo na spôsobilosť na právne úkony a procesnú spôsobilosť nie je v smernici zaručené a ani sa o ňom nehovorí. 'Emocionálne' a 'intelektuálne' schopnosti sa v recitále smernice uvádzajú ako tie, ktoré sa 'musí zohľadniť', bez toho, aby bola dotknutá povinnosť štátu zaručiť spôsobilosť na právne úkony všetkým na rovnakom základe. Toto opomenutie umožňuje výklad, že 'nedostatok spôsobilosti' môže byť dôvodom na zabránenie alebo obmedzenie účasti obetí s postihnutím na trestnom konaní.

Na vnútroštátnej úrovni bežne existujú diskriminačné právne rámce a postupy. Policajné a súdne orgány bežne uznávajú ustanoveného opatrovníka ako 'náhradníka' obete, pokiaľ ide o výkon práv na účasť, a do práva obete svedčiť zasahuje oficiálne posúdenie 'dôveryhodnosti'. Hoci tieto zákony, politiky a opatrenia porušujú práva zakotvené v CRPD, vlády, súdy a jednotliví profesionáli to tak nevidia. Naopak, štátne zákony sankcionujú prax uznávania a ustanovovania opatrovníka ako prijateľný spôsob plnenia informačných a komunikačných povinností vyplývajúcich zo smernice.

Zásada 2: 'Zariadenia a služby musia byť všeobecne prístupné, aby sa zabezpečil rovnaký prístup k spravodlivosti bez diskriminácie osôb s postihnutím.'

Vysvetľuje, že miesto [policajnej stanice] je pre osobu s postihnutím ťažko prístupné a v takýchto prípadoch sa výsluch vykonáva na parkovisku. (Rozhovor s vyšetrojúcim policajtom. Genova a Krasteva, Bulharsko, 2022, s.29)

Analýzy publikácií, ktoré uskutočnili rôzne orgány verejnej moci v súvislosti s trestným konaním, ukazujú, že prístupnosť je vážnym problémom, a to z rôznych dôvodov. Väčšinou ide o zahltenie informáciami, zložitost' jazyka, príliš malé písmo, kontrast je príliš malý, a preto nie sú texty vhodné pre ľudí s mentálnym postihnutím (Kapus a kol., Slovinsko, 2022, s. 26).

Informácie o systéme trestnej spravodlivosti - vrátane práv obetí - musia byť ľahko a verejne prístupné. Zásady univerzálneho navrhovania sa musia uplatňovať s cieľom zabezpečiť prístup k zariadeniam a službám pre ľudí s rôznymi znevýhodneniami, ako aj zabezpečiť, aby sa s nimi zaobchádzalo dôstojne a s rešpektom. Okrem toho možno akékoľvek obmedzenia fyzickej, informačnej alebo komunikačnej prístupnosti kompenzovať prijatím primeraných úprav a prístupností rôznych podporných služieb, ako aj neformálnou podporou, ktorú si osoba zvolí.

Existuje len málo dôkazov o tom, že verejné orgány v siedmich krajinách prijali v rámci svojich vnútroštátnych zákonov, politik a praktík nejaké opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa zariadenia alebo informačné a komunikačné služby budovali, rozvíjali a poskytovali na základe zásad univerzálneho dizajnu. Primerané úpravy nie je bežne dostupné. Viacerí výskumníci uviedli, že na zlepšenie fyzickej prístupnosti policajných a súdnych budov boli prijaté vnútroštátne predpisy. Okrem toho vo všetkých krajinách existujú ustanovenia týkajúce sa práva používať posunkovú reč. V niektorých krajinách sa zistilo, že vnútroštátne dokumenty stanovujú iné formy komunikačnej podpory, ale s obmedzeným vysvetlením, čo by takáto podpora mala zahŕňať.

Zásada 3: ‘Osoby s postihnutím vrátane detí s postihnutím majú právo na primerané procesné úpravy.’

Hoci by sa na posúdenie potrieb obetí mali vykonávať individuálne posúdenia, nie je také posúdenie uznané ako nástroj na väčšie začlenenie osôb s postihnutím do trestnoprávných procesov. Okrem toho sa individuálne posúdenie zvyčajne zameriava na určenie potrebných ochranných opatrení na zabránenie ďalšiemu zastrášaniam a sekundárnej viktimizácii počas konania, a nie na zabezpečenie práva na informácie a účinnú komunikáciu (Špek a Štahan, Chorvátsko, 2022, s. 26).

Právo na primerané procesné úpravy je základom toho, čo obeť s postihnutím potrebujú, aby mohli komunikovať počas vyšetrovania a trestného súdneho procesu, a má zásadný význam pre zabezpečenie ich práva na účasť v systéme spravodlivosti. Článok 22 smernice o právach obetí vyžaduje, aby štáty zabezpečili posúdenie osobitných potrieb obetí v oblasti ich ochrany. Komisia to oprávnené uvádza ako ‘jeden z hlavných prínosov smernice o právach obetí.’⁶ Neexistuje však žiadna podobná formálna požiadavka alebo rámec pre posúdenie komunikačných a informačných potrieb a im zodpovedajúcich procesných opatrení. To predstavuje významnú medzeru pri zabezpečovaní plného dodržiavania práv obetí s postihnutím na prístup k spravodlivosti a účasť na konaní. Napriek tomu v ustanoveniach smernice možno v ich konkrétnostiach vysledovať komplexný prístup, ktorý by sa mohol odraziť pri novelizácii právnych noriem. A to tak, že budú výslovne uznané špecifické potreby ľudí s postihnutím pri komunikácii a tieto potreby budú aj rešpektované. Ak sa má účinne zabezpečiť dôstojnosť osôb s postihnutím, je potrebné nadviazať dialóg práve s obeťami s postihnutím. Preto je vhodné tiež zmeniť kultúru systému trestnej spravodlivosti, ktorá má tendenciu marginalizovať právo obetí na plnú účasť, a prijať opatrenia, ktoré povedú k humanizácii justičných systémov.

Zásada 4: ‘Osoby s postihnutím majú právo na včasný prístup k úradným oznámeniam a informáciám zrozumiteľným spôsobom na rovnakom základe s ostatnými.’

Obeť s psychosociálnym postihnutím dostala formulár o poučení, nebola informovaná o podporných službách ani o právnych službách, Obeť si musela sama vyhľadať všetky relevantné informácie o konaní...

⁶ DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, s. 44, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>> citované 11. mája 2022.

Našla si právničku, ale tá mala viac skúseností s prácou s páchatelmi. „Veľa som toho nevedela. Musela som sa pozrieť na internet, aby som zistila, čo sa bude diať. Nemala som žiadnu predstavu. Trestné konanie bolo pre mňa veľmi stresujúce.“

Páchatel bol najprv vzatý do väzby a potom poslaný do výkonu trestu, ale v oboch prípadoch sa obeť dozvedela o jeho prepustení z internetových médií. (Sležková a Pastorek, Česko, 2022, s.33)

Zásady OSN týkajúce sa prístupu k spravodlivosti opisujú desať spôsobov, ako zabezpečiť prístup k informáciám, vrátane posunkovej reči, video- a audiosprevodcov, telefonického poradenstva a služieb, na ktoré je možné odkázať, facilitovanej komunikácie, Braillovho písma atď. Tieto konkrétne opatrenia sa v smernici ani v nadväzujúcich usmerneniach neuvádzajú a recitál smernice len navrhuje, aby členské štáty 'zohľadnili' komunikačné 'ťažkosti'. Tento prístup odráža stereotypy o postihnutí a nezaobera sa prekážkami prostredia, ako aj fyzickými a postojovými prekážkami, ktoré je potrebné odstrániť a napraviť, aby sa umožnilo účinné zdieľanie informácií a komunikácia. Tento prístup tiež predstavuje riziko, že vnútroštátne orgány budú pojem 'zohľadnenie' postihnutia a komunikačných ťažkostí interpretovať tak, že budú zdieľať informácie a komunikovať s opatrovníkom, a nie priamo s obeťou. To potom môže viesť k nerešpektovaniu spôsobilosti k právnym úkonom a procesnej spôsobilosti a vôle a preferencií obetí s postihnutím. Z našich národných analýz vyplýva, že v praxi, keď je ustanovený opatrovník, polícia často úplne obchádza obeť a 'plní' si svoju povinnosť informovať obeť tým, že komunikuje priamo a len s opatrovníkom.

Členské štáty, ktorých sa tento výskum týka, transponovali všeobecné požiadavky na prístup k informáciám zakotvené v smernici do svojich právnych systémov, ale existujú problémy s ich implementáciou a je málo príkladov úsilia o zabezpečenie toho, aby boli úradné oznámenia a informácie prístupné obetiam s postihnutím. Osobitne veľkým prekážkam čelia ľudia s postihnutím žijúci v ústavoch, ktorí majú fyzicky obmedzený prístup do vonkajšieho sveta a sú pod priamym dohľadom personálu.

Zásada 6: 'Osoby so zdravotným postihnutím majú právo na bezplatnú alebo dostupnú právnu pomoc.'

Preto by obeť s mentálnym postihnutím musela najprv pripraviť žiadosť o odškodnenie a vyplniť formulár žiadosti, v ktorom by preukázala svoju finančnú a majetkovú situáciu, a ani v takomto prípade by nemala právnu istotu, že jej bude poskytnuté bezplatné zastúpenie advokátom, keďže konečné rozhodnutie je na sudcovi. Je zrejmé, že všetky tieto kroky môžu spôsobiť, že bezplatná právna pomoc bude pre obeť s mentálnym postihnutím prakticky nedostupná. (Sležková a Pastorek, Slovensko, 2022, s.40)

Prístup k vhodne kvalifikovanému a skúsenému právnikovi prostredníctvom bezplatnej právnej pomoci môže byť pre osoby s postihnutím komunikačným a informačným mostom, ktorý môže byť rozhodujúcim faktorom pri zabezpečovaní ich účinnej účasti v trestnom konaní. Národní partneri, ktorí majú dlhoročné skúsenosti s podporou obetí s postihnutím, označili toto právo za potenciálne kľúčové pre zabezpečenie prístupu týchto obetí k spravodlivosti.

Článok 13 smernice o právach obetí, právo na právnu pomoc, vyžaduje, aby členské štáty zabezpečili obetiam prístup k právnej pomoci, ak sú účastníkmi trestného konania. Vo väčšine krajín závisí

bezplatná právna pomoc od druhu trestného činu alebo od nejasných definícií ‘zraniteľnosti’, ktorá však nie je prepojená so štandardmi podľa zásad a pokynov OSN v oblasti prístupu k spravodlivosti. Obeť musí často o bezplatné právne zastupovanie požiadať, čo predstavuje administratívnu záťaž. Okrem toho sa žiadosť musí podať v prísnych lehotách a závisí od vedomostí, dobrej vôle a spolupráce polície. V dôsledku toho je právne zastupovanie pre osoby s postihnutím často úplne nedostupné a nie je v súlade s článkom 13 smernice.

Zásada 8: ‘Osoby s postihnutím majú právo podávať sťažnosti a iniciovať súdne konania týkajúce sa porušovania ľudských práv a trestných činov, právo na prešetrenie svojich sťažností a právo na účinnú nápravu.’

Bývame na prízemí a sme veľmi obťažovaní. Niekoľkokrát sme volali políciu. Napísali sme polícii sťažnosť, pretože sme chceli, aby obťažovanie prestalo. Nikdy však neodpovedali písomne. Hovoriam, že sme divní. (Kapus a kol., Slovinsko, 2022, s. 27)

Zásada 8 sa týka riešenia ‘bieleho miesta’, ktoré identifikovalo konzorcium projektu Hlasy pre spravodlivosť; ľudia s postihnutím zažívajú rôzne porušenia ľudských práv a trestné činy vrátane mučenia a zlého zaobchádzania, ktoré nie sú uznané ako také vo vnútroštátnych trestnoprávných alebo občianskoprávných rámcoch. Toto bolo jedno z najvýznamnejších zistení medzinárodného a národného výskumu, hoci nebolo hlavným cieľom projektu Hlasy pre spravodlivosť.

Z vnútroštátnych zistení vyplýva, že obeť čelia väčším prekážkam pri podávaní sťažností a iniciovaní súdnych konaní. V niektorých členských štátoch chýbajúce jasné vymedzenie a výklad pojmu ‘obeť’ bráni obetiam v prístupe k ich právu na účinné vyšetrenie a odškodnenie, najmä ak štatút obeť nemožno priznať skôr, ako vyšetrovacie orgány zhromaždia dostatočné dôkazy o tom, že trestný čin bol skutočne spáchaný, a skôr, ako je známy páchateľ.

Všetky krajiny potrebujú komplexný rámec na vyšetrenie a poskytovanie odškodnenia, aby sa zabezpečilo, že obeť trestných činov budú uznané a odškodnené za utrpenú škodu. To však presahuje rozsah pôsobnosti smernice o právach obetí. Je však veľmi dôležité, aby sa porušovanie a zneužívanie práv osôb s postihnutím plne a právne uznalo a aby sa zaviedli primerané prostriedky nápravy, ktoré budú pre osoby s postihnutím prístupné.

Zásada 10: ‘Všetci, ktorí pracujú v systéme spravodlivosti, musia mať k dispozícii osvetové a vzdelávacie programy zamerané na práva osôb s postihnutím, najmä v súvislosti s prístupom k spravodlivosti.’

Zo zistení tohto projektu vyplýva, že v sociálnych, policajných a justičných agentúrach a inštitúciách nie je dostatok pracovníkov, ktorí by boli špeciálne vyškolení v komunikácii s ľuďmi s postihnutím. V niektorých prípadoch sú títo pracovníci vyškolení len v rozpoznávaní postihnutia, ale nedokážu primerane komunikovať, vykonávať individuálne posúdenie potrieb a často potrebujú ďalších odborných zamestnancov s príslušnými vedomosťami a zručnosťami alebo podporu pri práci s ľuďmi s mentálnym postihnutím. Právo na informácie a účinnú komunikáciu s osobami s postihnutím tak nie je v praxi plne zaručené a nájdenie riešenia je na iniciatíve samotnej obeť. (Špek a Štahan, Chorvátsko, 2022, s. 29)

Vzdelávacia povinnosť podľa článku 25 smernice o právach obetí sa výslovne nezmieňuje o postihnutí. Naopak, v Zásadách OSN týkajúcich sa prístupu k spravodlivosti sa uvádza, že osoby s postihnutím by mali byť priamo zapojené do takého vzdelávania a jeho obsahu. V našom výskume sme nenašli žiadne príklady špecializovaného vzdelávania pre profesionálov pracujúcich s obeťami s postihnutím, pre samotné osoby s postihnutím a ich rodiny, ani žiadne dôkazy o tom, že by také vzdelávanie vychádzalo z ľudskoprávneho modelu postihnutia alebo zo záväzkov štátov ukončiť diskrimináciu na základe postihnutia v systéme spravodlivosti.

Pri uplatňovaní tejto smernice by členské štáty mali zabezpečiť, aby si obeť so zdravotným postihnutím mohli uplatniť práva ustanovené v tejto smernici na rovnakom základe ako ostatní, a to aj uľahčením dostupnosti priestorov, v ktorých prebieha trestné konanie, a prístupu k informáciám. (smernica EU o právach obetí, 2012/29/EU, ods. 15)

Hlasy pre spravodlivosť

Projekt Hlasy pre spravodlivosť sa zameriava na práva a skúsenosti ľudí s postihnutím, ktorí sú obeťami trestných činov, a ich prístup k spravodlivosti. Hlasy pre spravodlivosť je projekt spolufinancovaný z prostriedkov Európskej únie a realizuje sa v 7 krajinách. Zahŕňa výskum na vnútroštátnej úrovni, identifikáciu sľubných postupov, vývoj praktických nástrojov pre obeť a odborníkov pracujúcich v systéme trestnej spravodlivosti a podporu medzinárodných noriem v oblasti ochrany práv osôb s postihnutím, ktoré sú obeťami trestných činov. Projekt sa opiera predovšetkým o povinnosti vyplývajúce zo smernice Európskej únie o právach obetí (smernica 2012/29/EÚ) a Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD).

Partnermi projektu sú:

- koordinátor: Validity Foundation
- Bulharsko: Chance and Support
- Chorvátsko: Victim and Witness Support Service, VWSS
- Slovensko a Česko: Fórum pre ľudské práva
- Litva: Mental Health Perspectives, PSP
- Rumunsko: Centre for Legal Resources
- Slovinsko: PIC – Legal Center for the Protection of Human Rights and the Environment; Social Protection Institute of the Republic of Slovenia, IRRSV; a Univerzita v Ľubláne

Úplný a oficiálny názov projektu je: *Information and Communication: Cornerstones of justice for victims of crime with disability [Informácie a komunikácia: Stavebné kamene spravodlivosti pre obeť trestných činov s postihnutím (878604 — InfoComPWDs)]*

Autorka správy

Joanna Perry

Projektové kontakty

Webové stránky: validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/

Email: infocom@validity.ngo

Publikácia

2022

Informácia o grante

JUST-AG-2019 / JUST-JACC-AG-2019 – 878604

Prehlásenie o zodpovednosti

Obsah tejto správy vyjadruje len názory projektových partnerov a za obsah zodpovedajú len projektoví partneri. Európska komisia nenesie žiadnu zodpovednosť za akékoľvek použitie informácií obsiahnutých v tejto správe.

Táto správa je spolufinancovaná z programu Európskej únie Spravodlivosť (2014-2020).